

Kirkens

UNDERVISNING

3
1999
oktober

TEMA: **Reformationen i Danmark**

Den visuelle reformation

Indhold

Kirken i opbrud 3

Af *souschef* Henning Nørhøj

Teologi i sten og træ 7

Af *pastor* Erik Ågård

Kunst, poesi og kristendom 12

Af *souschef* Henning Nørhøj

Fløjalterets mystik 13

Af *dr.phil.* Erik A. Nielsen

Konfirmand Ak-tion 1999-2001 18

Anmeldelser 19

Medlemsprofil 22

KFUM-Spejderne

Ordet krise betyder egentlig "dom" – man fælder dom over noget. Dommen kan være positiv eller negativ og tiden omkring reformation var i den henseende en krisetid. Der blev fældet en dom over den kirke, der suverænt havde hersket i Vesteuropa og af krisen opstod nye kirker: De reformatoriske. I Danmark indførtes den evangelisk – lutherske kirke, i andre lande indførtes andre reformatoriske kirker. Der var altså ikke tale om én reformatorisk retning, men om mange forskellige, hvoraf den evangelisk – lutherske blot var én.

Reformationen i Vesteuropa opstod ikke ud af intet. Videnskaben havde længe slået sig i kirkens tøj, kunsten havde forsøgt sig med nye udtryksformer, der ikke altid var sanktioneret af kirken, økonomien fungerede efterhånden ud fra egne indbyggede regler og love. Altsammen var det mange faktorer indenfor vidt forskellige områder, der havde banet vejen for den nye kirkelige situation og der var mange modige tænkere, der havde gødet jorden.

Nogle af disse forhold og personer, beskrives i bladets første artikel om forudsætninger for reformationen.

Reformationen var ikke kun ændringer i teologien og liturgien. Også kirkens indretning måtte forandres, så den kom til at passe til den nye teologi. Teologi og arkitektur skal passe sammen, for der kan ligge mange teologiske overvejelser i den arkitektoniske udformning. Erik Ågård giver en redegørelse for den reformatoriske arkitektur i artiklen "Teologi i sten og træ". Hér påviser han, hvordan de første superintendenter kom til at præge den danske kirkes byggestil.

Og fra kirkearkitektur til altertavlen fra Isenheim, malet af Matthias Grünewald. Normalt koncentrerer den billedlige analyse om hovedmotivet: Jesu korsfæstelse, men de tilhørende sidefløje indeholder også et væld af teologi, hvis man altså vel at mærke tager sig tiden til at betragte dem. Erik A. Nielsen har skrevet en bog "Søls fødsel" og vi bringer et uddrag fra bogen, hvori han analyserer motiver og teologi i Isenheimralterets sidefløje.

Det er umuligt at forklare en tid eller en historisk periode. Reformationstiden er en slags smeltedigel for alle de mange faktorer i samfundet historiske, kulturelle, videnskabelige etc., der til sidst resulterede i store omvæltninger. Dette nummer af Kirkens Undervisning løfter blot en lille flig af renaissancens begyndelse. Vi har valgt den visuelle tilgang til perioden og håber, at den kan bruges i undervisningsforløb. God fornøjelse.

**Højskoleforstander
Henning Nørhøj**

Kirken i opbrud

Reformationen opstod ikke ud af ingenting. En lang række faktorer banede vejen, og man kan vel næsten kalde Luthers opgør med pavekirken for en nødvendig konsekvens af udviklingen. Denne artikel skitserer kort de vigtigste personer og historiske forudsætninger for reformationen. Artiklens afslutning er et resumé af Luthers teologiske hovedtanker.

Af souschef

Henning Nørhøj

I 1400-tallet brød renæssance og humanisme for alvor frem. Socialt skyldtes det først og fremmest den stadig stærkere udbygning af de centrale sydeuropæiske byer. Handelslivets opblomstring, som ikke mindst fulgte i kølvandet på korstogene, skabte et økonomisk velfunderet borgerskab. Dette borgerskab krævede i takt med deres selvbevidsthed politisk indflydelse og kirkelig selvstændighed.

I modsætning til middelalderen, hvor mennesket forstod sig selv som del af det store samfund, så vandt individualismen nu frem. Mennesket forstod nu sig selv som et selvstændigt individ, som et væsen af egen værdi og med sit eget særpræg.

Det afgørende i renæssancen var:

- en fornyet interesse for den antikke kultur, dens menneskesyn, kunst og digtning og filosofi.
- interesse for historien, "tilbage til kilderne".
- et menneskesyn, der ser mennesket som et frit, handlende og unikt væsen.
- et opgør med alle autoriteter, den rationelle overvejelse er det afgørende kriterium.

Renæssancen og humanismen var i sin begyndelse først og fremmest en italiensk kulturbevægelse, der godt nok var båret frem af en lille elite, men som ikke desto mindre bredte sig til de øvrige europæiske lande. Nord for Alperne blev den båret frem af mænd, som vendte hjem efter studier i Italien, det være sig kunstnere, videnskabsfolk, jurister, digtere, filosoffer og teologer.

Erasmus af Rotterdam

Hos *Erasmus af Rotterdam* (1467-1536) ser vi foreningen af den personlige fromhed med de hu-

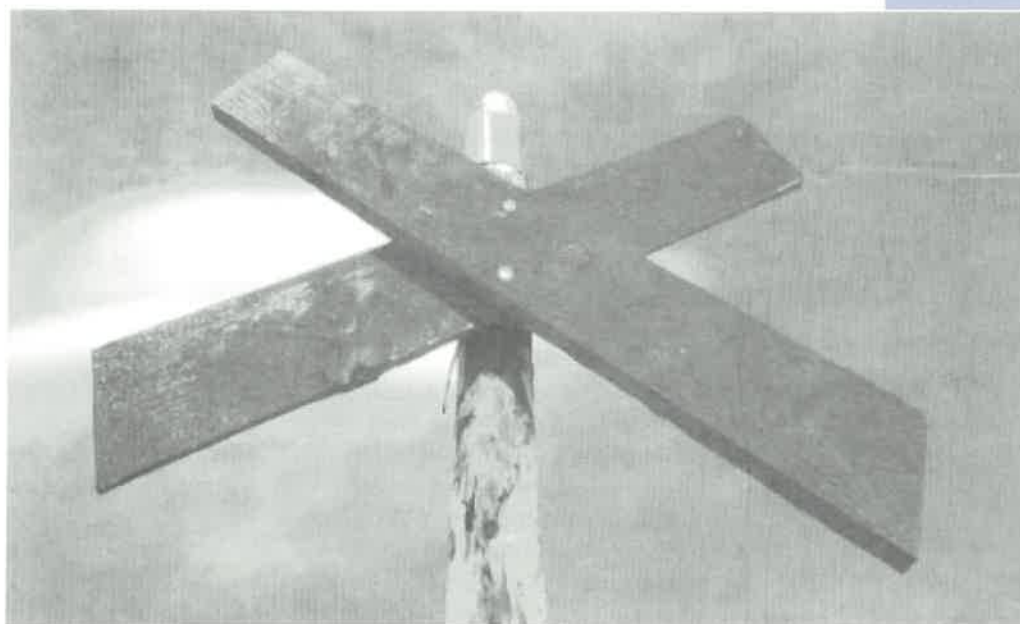
manistiske tanker. Vigtigst i kristendommen var for ham netop kravet om en inderlig personlig tro, et moralsk liv, hvor kærlighedens gerninger og hjertets fromhed var udtryk for den rette kristendom. Kristus var forbilledet til efterfølgelse. Erasmus taler om *Kristi filosofi*, som finder sin bekræftelse allerede hos antikkens filosoffer og får sit fulde og hele udtryk i Jesu eget liv og forkyndelse.

Erasmus udgav Det nye Testamente på græsk, en afgørende videnskabelig præstation, som kom til at danne skole talrige andre lærde bibeludgivelser. Samtidig gjorde Erasmus gældende, at det var vigtigt, at Bibelen blev oversat til folkesprogene.

Erasmus så kritisk på sin egen samtids kirkeliv og fromhedsliv. Pavedømmet, klostervæsen, helgendyrkelsen mv. blev af Erasmus kritiseret med et bidende vid og humor. Han krævede en reform af kirken – ikke et brud med kirken. Kirken skulle leve i efterfølgelse og Det nye Testamente skulle alene være norm for kirkens liv og lære.

Martin Luther

Det blev *Martin Luther* (1483-1546), som gennemførte det afgørende brud med den katolske kirke efter et grundigt og årelangt arbejde med Bibelen, kirkefædrene og anden teologisk litteratur. Luthers far havde egentlig bestemt, at han skulle læse jura – velsagtnes for at den unge Martin kunne gøre sig gældende i bystyret. Han afbrød imidlertid jurastudiet – tilsyneladende som følge af dødsangst og religiøse anfægtelser. Han blev optaget som munk i et af de strengeste ordener, lod sig præstevie og begyndte dernæst de teologiske studier. Han blev dok-

tor og professor i bibelfortolkning ved universitetet i Wittenberg.

Det var spørgsmålet om frelse, der var det afgørende for Luther. Som munk blev det en rystende oplevelse for ham, at det strenge fromhedsliv ikke bragte ham nærmere Gud, men tværtimod øgede afstanden til Gud. Han oplevede, at Gud ikke var en nådens Gud, men den strenge, dømmende og retfærdige Gud. Den helt afgørende vending i Luthers kristendomsforståelse skete med studiet af Romerbrevet. Han indså nu, at Guds retfærdighed ikke var en dømmende retfærdighed, men en tilgivende. Nåden var ikke et "kraftstof", som mennesket skulle bygge videre på, men en handling fra Guds side. Gud gav sin tilgivelse til mennesket, hvorved han inddrager det i et fællesskab med sig. Nåden fra Gud er en gave, som det syndige menneske kunne tage imod i tillid, dvs. i tro. Herved fik det syndige menneske netop del i frelsen ved troen alene.

Luthers studier drev ham efterhånden til et generalopgør med kirkens teologi. Afgørende blev

den diskussion om aflad og bod, som Luther indbød til ved sit opslag på kirkedøren i Wittenberg den 31. oktober 1517. Efter tidens skik opstillede han her en række teser om emnet, som så skulle være grundlag for debatten. Uden han vidste det, blev tesaerne, som var affattet på latin, oversat til tysk og spredt ud over store dele af Tyskland, hvor det vakte betydeligt røre. Sagen var, at tesaerne ramte lige ned i det fromhedsliv, som mere og mere havde antaget overspændte former. I skriftestolen bekendte man sine synder, fik tilgivelse. Skriftefaderen idømte dernæst den bekendende synder nogle bodsstraffe. Men det var jo ikke alle straffe, man nåede at fyldestgøre her på jorden – og de resterende slæbte man så med sig efter døden i skærsilden. Ingen vidste hvor længe opholdet i skærsilden varede, men kirken gav anvisninger på, hvordan opholdet kunne forkortes, nemlig ved *aflad*, dvs. andagter ved helligsteder eller ved køb af afladsbreve. Det hele var såre indviklet, og ingen af kirkens teologer kunne egentlig give ordentlig besked på,

hvad det hele drejede sig om. Lægefolket var i dyb uvidenhed og mente, at de slet og ret købte sig til syndernes forladelse. Bag den blomstrende afladshandel lå i virkeligheden en snedig og skamløs aftale mellem paven, ærkebiskoppen af Mainz og bankierfirmaet Fuggerne i Augsburg – og med sine teser satte Luther da for alvor gang i den ulmende kritik af kirkens lære og handle måde.

Kirken reagerede dels ved gennem diskussioner og litterær vej at påvise, at Luthers kristendomsforståelse var falsk – dels ved at indlede en kætterproces. Luther og hans tilhængere blev lyst i band i 1521, men derved afsløredes at mange tyske fyrster og dele af byernes borgere netop i Luther havde fundet en talsmand for deres aversion mod kirkens magt og lære. Kurfyrst Frederik den Vise af Sachsen gav Luther ophold på sin borg Wartburg efter at Luther havde fremlagt sin opfattelse overfor den tysk-romerske kejser ved rigsdagen i Worms.

I de følgende år konsolideredes den reformatoriske bevægelse. Den var nok først og fremmest et op-

gør med den romerske kirke, men samtidig også et udtryk for det nye tyske borgerskabs trang til selvstændighed og frihed i forhold til kirkens autoritet. Luthers lære om troen som det umiddelbare personlige tillidsforhold til Gud og hans ord svarede netop til det nye borgerskabs individualisme.

Den evangeliske kristendomsforståelse

Luthers lære kan gøres op i følgende hovedpunkter:

1. *Mennesket* er en synder, der ikke ved egen vilje kan vende sig til Gud og tro. Trods menneskets syndighed bøjer Gud sig derfor til mennesket og erklærer mennesket for retfærdigt pga. Kristi stedfortrædende lidelse. Mennesket kan og skal ikke forsøge at nå Gud, men kan kun stå modtagende overfor ham.

2. *Ordet* som budskabet om Guds kærlighed, hvadenten det direkte er Bibelens ord eller i prædiken og sakramenter, er det hvorigennem frelsen kommer til men-

nesket.

3. *Bibelens* egentlige indhold er budskabet om Kristus. Bibelen er ikke en lovbog, som autoritativt foreskriver kirkens ordninger. Luther foretager en form for bibelkritik ved at vurdere de enkelte bibelske skrifter ud fra spørgsmålet om, hvorvidt de forkynner Kristus.

3. *Sakramenterne* er ordet i synlig form. De består altså af et ord og et ydre tegn fra Kristus. De er kun virksomme, når de modtages i tro. Det er kun dåb og nadver, som Luther vil regne for sakramenter. I nadveren er Kristi legeme og blod sandt til stede i brødet og vinen. Her gives syndernes forladelse og Guds kærlighed til mennesker. Den katolske forvandlingslære forkastes af Luther, ligesom opfattelsen af nadveren som et offer.

4. *Det almindelige præstedømme* er Luthers udtryk for, at alle døbte mennesker har en umiddelbar adgang til Gud og er lige overfor ham. På den anden side er det vigtigt, at der er orden i menighederne. Derfor er menighedens kaldelse nødvendig for at man kan

virke som præst. Luther afviser den katolske kirkes embedsforståelse. Paveembedet er for ham et rent menneskeligt påfund og de gejstlige har ingen forrang overfor Gud i forhold til lægfolket. Den sande kirke er overalt, hvor evangeliet forkyndes ret og sakramenterne forvaltes ifølge deres indstiftelse,

5. *Det åndelige og det verdslige regimente*. Det er betegnelsen for de to former, hvorigennem Gud styrer verden. Gud styrer dels gennem sin kærlighed, evangeliet. Her er magtmidlet alene ordet. Men Gud styrer også verden gennem loven for at det verdslige samfund kan fungere og det onde holdes nede. Gud står over de to styreformers og derfor er man også skyldig at lyde den verdslige øvrighed, for den er indsat af Gud. Oprør er som følge heraf Gudsbespottelse, undtagen oprør mod en ond og tyrannisk hersker.

6. De to regimenter må ikke blandes sammen. Man kan altså ikke tage evangeliet til indtægt for magtanvendelse og politik. Kirken har ingen magt andet end evangeliets.

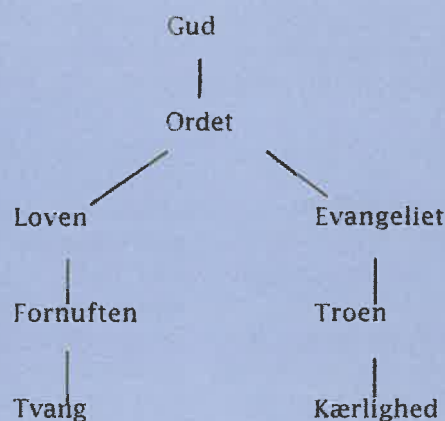
Alterbordsforside. De vigtigste kirkelige handlinger efter luthersk ritual. Torslunde Kirke

Der er ingen tvivl om, at den evangeliske kristendom oplevedes som en vældig befrielse. Afhængigheden og den økonomiske udnyttelse fra pavemagtens side ophørte. Angsten for helvedes straffe afløstes af udadvendt aktivitet. Præsterne giftede sig, evangeliet blev forkyndt på modersmålet. Prædiken blev midpunktet i gudstjenesten. Men centrum i den kristne oplæring blev katekismusundervisningen. I *Den lille Katekismus* fra 1529 fremlagde Luther i spørgsmål-svar-form det centrale indhold i sin kristendomsforståelse samlet om de 10 bud, trosbekendelsen, Fadervor og sakramenterne.

Ovenstående fremstilling er stærkt afhængig af Martin Schwarz Lausten: Kirkehistorie, Anis 1997

Regimentelæren kan opstilles således:

UNITAS

FORLAG

Med lov skal land bygges

Red. af Harald Nielsen

98,- kr.

Debatbog om grundloven

En række fremtrædende politikere, kirkefolk og jurister giver i denne bog en række spændende og meget forskellige bud på, hvordan de opfatter grundloven og hvordan den kan tilpasses nye tider. Anledningen er 150 års jubilæet for grundloven den 5. juni.

- Anders Fogh Rasmussen (V) mener bl.a., at der er behov for en kraftig opstramning af grundlovens bestemmelser om den personlige frihed.
- Naser Khaders (R) udgangspunkt er grundloven set med indvandrerøjne.
- Biskop Kresten Drejergaard understreger bl.a., at Folkekirken under den nuværende grundlov er forpligtet til at omfatte alle borgere.
- Kristeligt Folkepartis Jann Sjørnsen efterlyser en snarlig grundlovsrevision.

Andre bidragsydere til bogen: Pia Gjellerup (S), Aage Frandsen (SF), Peter Duetoft (CD), Lars Nordskov Nielsen og Harald Nielsen. Bogen har forord af Folketingets formand Ivar Hansen.

UNITAS FORLAG
Valby Langgade 19
DK - 2500 Valby

TELF +45 3616 6481
FAX +45 3616 0818
GIRD 211 2566

www.unitas.dk
forlag@unitas.dk

Teologi i sten og træ

Faktastof til en undervisningsmodel om reformationens kirkeinventar og -udstyr

Kirkerummet fortæller på sin egen måde, om de omvæltninger der fandt sted omkring reformationen. Denne artikel giver en kort og klar forklaring på de ændringer, der skete i kirkens rum med indførelsen af reformatorisk teologi.

Af pastor Erik Ågård

Efterhånden som 1500-tallets tyske og skandinaviske evangelisk-lutherske bevægelser voksede og bredte sig, fik de brug for gudstjenesterum. Men man byggede sjældent nye kirker. I stedet overtog man de forhåndenværende katolske kirkebygninger og indrettede sig i dem.

Først foretog man en oprydning i de katolske kirkebygninger. Enkelte steder skete det ved en fanatisk „billedstorm“, men de fleste steder ved en fredelig sortering, hvor det meste af det katolske kirkeinventar fik lov at blive stående, og kun det allermest anstødelige blev fjernet.

I næste fase bragte man selv en række nye inventargenstande, udsmykninger og udstyr ind i kirkerne.

Både sporene af de stykker inventar, der således blev fjernet, og de endnu eksisterende „nye“ inventargenstande, udsmykninger og udstyr er derfor nok et studium værd. Begge dele demonstrerer, hvad evangelisk-luthersk kristendom står for. De udgør en art synlig teologi, en teologi udformet i sten og træ.

Sidealtrene

I vore dage taler vi som bekendt om alteret (i ental); men i middelalderkirkerne var der flere - ofte rigtig mange.

Foruden hovedalteret var der såkaldte sidealtre. Vi finder rester af to i de fleste middelalderlige landsbykirker, nemlig i det nordlige og sydlige hjørne foran triumfbuen.

Det nordlige sidealter var i reglen indviet til Jomfru Maria, mens det sydlige var indviet til den sam-

me mandlige helgen, som kirken var indviet til.

I større kirker var der tillige et antal sidealtre ved kirkens langsider, indviet til en lang række store og små helgener og evt. forsynet med billeder af dem.

Sådanne sidealtre var meget populære. Hovedalteret opfattedes som præstens alter og sidealtrene som menigmands. Om hverdagen kom menigmand jævnlig et lille smut ind i kirken og hen til den foretrukne helgens alter. Gud og Jesus turde et menneske ikke gå direkte til, for de blev på den tid opfattet som strenge og utilnærmelige dommere. Men måske kunne man få en af Himlens mange, milde helgener til at gå i forbøn for én på højeste sted - til gengæld for passende gode, fromme gerninger, som man lovede at udføre.

I øvrigt læste præsterne hver dag en stort antal messer ved de samme sidealtre. Messerne skulle bl.a. udvirke forkortelse af bestemte afdødes ophold i skærsilden.

I begge situationer praktiseredes således ved sidealtrene princippet om „noget for noget“. Her blomstrede den katolske gerningsretfærdighed synligt og i fuldt flor. Utallige tuskhandler med de himmelske magter er søgt gennemført ved sidealtrene.

Sjællands lutherske biskop Peder Palladius omtaler sidealtrene med skarphed i stemmen i sin berømte visitatsbog, o. 1540:

„De andre Altere... hører til den vildfarende Lærdom, som Paver og Munke førte om Helgeners Paakaldelse og om den løgnagtige Skærsilds Pine og er saadanne Kohytter og Kramboder, som vor Herre Jesus selv styrtede om udi

Jerusalems Tempel den Tid, han drev de Kræmmere ud".

Palladius erklærer derfor, at disse altre skal væk. Deres eventuelle tavler og billeder kan man bare hænge op på væggen,

„at de kunde være gode enfoldiges Spejl, som de kunne se denem udi, naar de vide, hvem samme Billeder er gjort efter.“

Her har vi reformationens syn på helgener: de skal ikke tilbedes, men efterlignes. Samme synspunkt er udtrykt i det evangelisk-lutherske bekendelsesskrift, „Den Augsburgske Bekendelse“, 1530, hvor det i artikel 21 hedder:

„Om helgendyrkelse lærer de (evangeliske menigheder), at ihukommelse af de hellige kan fremføres offentligt, for at vi skal efterligne deres tro og gode gerninger... Men Skriften lærer ikke at påkalde helgener eller søge hjælp hos dem, eftersom den fremstiller Kristus alene som midler.“

Sidealtrene forkyndte altså ved deres blotte eksistens, at Gud var den strenge og utilnærmelige dommer, der skulle besnakkes og betales med løfter om gode gerninger for at blive tilgængelig og nådig.

Sidealtrenes nedbrydning forkyndte modsat, at Gud *er* nådig. Dette er i en nøddeskal reformationens prædiken. Gud er den fortabte søns og datters far, som glad og gerne og uden betingelser tager imod sine forkomne børn.

Derfor er det ganske opbyggeligt at notere sig, at man i dag ofte kan finde den evangelisk-lutherske prædikestol anbragt netop oven på resterne af den mandlige helgens murede sidealter!

Stolestaderne

En endnu mere synlig ændring af kirkerummets indretning var opstillingen af de faste stolestader, både på gulvet og mange steder også på pulpiturer (en art balkoner med ekstra stolestader, ofte flere over hinanden).

Årsagen kan angives med et enkelt ord: prædiken. Vel forekom der ofte prædiken i Middelalderens katolske messer, og der

Prædikestol og bænke, Måløv Kirke

fandtes derfor i mange kirker allerede en broget blanding af mere eller mindre tilfældige siddemøbler. Men med reformationen blev prædiken gjort til fast led og hovedbestanddel af gudstjenesten, både i tid og i betydning.

Reformationstidens prædikener var folkelige og djærve, og menigheden fik at vide, at her skulle den opmærksomt lytte sig til liv og salighed. Derfor opstilledes der i løbet af reformationsårhundredet faste og ofte meget smukke stolestader i alle reformationens kirker.

Intet har ændret de gamle kirkers interiøre mere end disse stolestader, der nu bredte sig labyrintagtigt ud over hele gulvet. På minussiden kan nævnes, at de slørede synet af det skulpturelle rum og i øvrigt gav rummet en kirkeligt mere eksklusiv karakter end tidligere. Kirken var nu ikke længere et „åbent hus“, hvor mennesker frit kom og gik, mens de kirkelige handlinger fandt sted, men den var primært blevet et mødelokale,

hvor menigheden samledes på én gang og i organiseret form.

På positivsiden kan tilføjes, at de faste stolestader gjorde menigheden til en samling mennesker, der som Maria i Betania sætter sig ved Jesu fødder for at lytte opmærksomt til hans ord (Luk. 10).

I tiden efter reformationen blev stolestaderne inddelt på langs efter kønnene (piger og kvinder i kirkens nordside, drenge og mænd i sydsiden). Ofte forekom tillige en inddeling på tværs efter ægteskabelig og social placering. Alle disse inddelinger hører nu fortiden til.

Prædikestolene

Midt i dette mylder af siddepladser skulle tre vigtige stykker inventar altid være at finde. Peder Palladius skriver i sin visitatsbog:

„Tre Ting have I her inden disse Døre, som Eder bør at tage Vare paa, og var de ikke herinde, da maatte I vel selv være her ude. Det

første er Eders Prædikestol, det andet er Eders Font, det tredje er Eders høje Alter. Disse tre Ting bør at være udi hver Sognekirke."

Der opstilledes nu prædikestole i alle kirker.. Peder Palladius forklarer:

„Prædikestolen skal være opbygget ved den søndre Side i Kirken, oven over alle andre Stole, Guds salige Ord til Hæder og ære, op til et Vindu, Sognepræsten til gode om Vinteren og særlig naar hans Øjne de falme og dummes. Fonten neden i Kirken og Alteret oven i Kirken og Prædikestolen midt imellem“.

Her møder vi reformationstidens typiske placering af de tre inventargenstande: døbefonten lige inden for kirkedøren, alteret i kirkens modsatte ende og prædikestolen midt imellem. Peder Palladius skriver herom:

„Naar Eders Sognepræst prædiker Eder vor Herre Jesum Kristum rent og klart til Eders Salighed, da beviser han sin Lærdom med de tvende højværdige Sakramenter. Derfor slaar han den ene Haand ned til Fonten og den anden op til Alteret.“

Denne placering, hvor prædikestolen skød sig ind mellem alteret og døbefonten, kunne ganske vist volde problemer. Den forreste del af menigheden blev herved ofte placeret med ryggen til prædikestolen, når de vendte ansigtet mod alteret, og omvendt.

Nogle steder byggede man derfor dobbeltbænke forrest i kirken, så menigheden midt under gudstjenesten kunne skifte plads. Det var for reformatorerne i det hele taget livsvigtigt at være i øjenkontakt med Guds salige ord. Palladius skriver på sin bramfri facon:

„Og alle vende dennem til og imod Prædikestolen og ikke saa skændelig sidde og vende deres Røv (med Forlov sagt) til deres Sognepræst.“

Prædikestolene blev i den følgende tid ofte rigt udstyret med indgangsdør, rækværk, trappe og lydhimmel, altsammen forsynet med fornemme bemalinger eller billedskærerarbejder. Intet var for fint og dyrt til en evangelisk-luthersk prædikestol.

Hovedalteret

Hovedalteret (højalteret) blev i reglen stående uantastet, til brug ved altertjeneste og altergang. Kun hvor koret var meget langt, flyttede man alteret længere ned mod skibet, eller man lod koret med hovedalteret udgøre en separat lillekirke og opstillede et nyt alter ved overgangen mellem kor og skib.

På dette som på en række andre punkter fulgte de evangelisk-lutherske menigheder altså en anden vej end de reformerte, dvs. Zwinglis og Calvins disciple. De fjernede i reglen det gamle hovedalter eller lod det stå ubenyttet og afspærrede koret. Til den reformerte kirkes fire årlige altergange var et lille, transportabelt bord, opstillet ved foden af prædikestolen, tilstrækkeligt.

Den evangelisk-lutherske kirke havde i virkeligheden ganske samme opfattelse af alteret som menighedens spisebord, men fandt ikke nogen tvingende årsag til derfor at kassere det gamle alter.

Meget kort fortalt var alteret i den kristne kirkes første tre århundreder netop menighedens spisebord. Bag bordet stod biskoppens/præstens stol. Han var „bordformand“ ved menighedens gudstjenestelige samling om nadveren, og menigheden betegnede som „de omkringstående“.

I de efterfølgende århundreder blev alteret imidlertid mere og mere opfattet som et offeralter, hvor den indviede præst frembar messens offer for Gud, til soning, gavn og gode for levende og døde, mens menigheden bare var tilskuere.

De evangelisk-lutherske reformatorer var således vendt tilbage til den oldkirkelige forståelse af alteret. I nogle af de nye kirker, der byggedes på reformationstiden, f.eks. slotskirken i Torgau (indviet af Luther personligt 1544) og slotskapellet i Schmalkalden (1590), er alteret da også udformet som et bord på fire ben.

Velkendt er Luthers bemærkning i skriftet „Deutsche Messe“, 1525:

„Men i den rette messe, blandt lutter kristne, skulle alteret ikke stå som nu, men præsten burde altid vende sig mod menigheden, således som Kristus gjorde ved nadveren. Nuvel, det må vente, til tiden kommer“.

Eftersom de evangelisk-lutherske som nævnt generelt havde valgt at indrette sig i de eksisterende katolske kirkebygninger, var det bare vanskeligt at gennemføre dette syn på alteret i praksis. De gamle katolske stenaltre fik lov at blive stående,

Alterbord, Måløv Kirke

Biskop Peder
Palladius
(1503-1560)

men lignede jo egentlig ikke spiseborde. De middelalderlige altertavler, ofte store og prægtige, som var opstillet bag mange altre, gjorde det tilmed helt umuligt at flytte præsten tilbage til pladsen bag alteret.

Man må derfor konstatere, at de evangelisk-lutherske altre altid har haft svært ved at tone rent flag. Teologisk set er de menighedens spiseborde, men deres udformning leder tanken hen på offersteder.

De evangelisk-lutherske kirker holdt sig for resten heller ikke selv tilbage, når det gjaldt om at bygge altertavler. De blev ofte lige så festlige og farverige som de middelalderlige tavler. På ét punkt distancerede man sig dog fra dem:

helgenbilleder var uønskede.

Midterfeltet holdt sig som regel - efter Luthers anvisning - til en gengivelse af nadverens indstiftelse. Men ud fra dette motiv groede altertavlen op og ud som en myldrende væg af billeder: bibelhistoriske situationer, profeter, apostle, evangelister, dyder og symboler, keruber og basunengle, søjler og snørkler.

Eller også blev side- og topfelterne fyldt op med (guld)skrift: centrale passager fra Det Nye Testamente, bl.a. nadverens indstiftelsesord. Det er de såkaldte katekismustavler.

Men selve eksistensen af altertavler virkede stadig ikke spor befordrende for en opfattelse af alteret som spisebord. Hvilke spise-

borde i hele verden er forsynet med en sådan billedvæg?

De evangelisk-lutherske kirker har i den situation søgt at tyde alteret ved det, som står på det. Peder Palladius skriver:

„Højalteret kan staa med sine rene Klæder paa, som hver vil jo have en ren Dug paa sit eget Bord, som før er sagt; og der maa tændes to Lys paa Alteret, ikke tiere end der gaar nogen af Eder til Sakramentet, som skulle jo ske

hver Søndag og hellig Dag i saadan Forsamling; Gud skulde andet forbyde! ...

Det første Lys paa Alteret brænder Jesu Kristi Legeme til Hæder og Ære; det andet brænder hans velsignede Blod til Hæder og ære.“

Palladius nævner mærkeligt nok ikke det „sølvservice“, der fandtes på de evangelisk-lutherske altre: alterkalken (bægret) til vinen, og disken (tallerkenen) til brødet, begge af fint sølv, indvendig forgyldt. Det overtoges fra den katolske kirke og videreførtes pietetsfuldt, fordi det skulle rumme Jesu Kristi dyrebare legeme og blod ved nadverens sakramente.

Denne bogstavelige opfattelse af nadveren som Jesu Kristi legeme og blod er også årsagen til, at de evangelisk-lutherske bevarede krucifixet på altrene. Krucifixet peger på Kristi legemes nærvær, mens omvendt det tomme kors er tegn på dets fravær. Også på dette punkt er der altså forskel på den evangelisk-lutherske og den reformerte praksis.

De evangelisk-lutherske modtog nadverens brød og vin ærbødigt knælende på gulvet. (alter-skranker med knæfald blev indført i 1600-tallet).

Døbefonten

Det eneste kirkeinventar, der kom helt uantastet gennem reformationen, er døbefonten. Luther skriver i sit skrift „For-spil om kirkens babyloniske fangenskab“, 1520, om dåben:

„Lovet være Gud og vor Herre Jesu Kristi Fader, som efter sin store barmhjertighed har bevaret i det mindste dette ene sakramente i sin kirke ubeskadiget og ubesmittet af menneskelærdomme“.

Døbefont, Måløv Kirke

Det første evangelisk-lutherske dåbsritual, Luthers fra 1523 og 1526, er da også stort set blot en oversættelse og forkortelse af det middelalderlige katolske dåbsritual.

Derfor er middelalderkirkernes suverænt ældste og mest originale inventar døbefonten af sten. Den er blot blevet flyttet fra pladsen foran indgangsdøren (dåben som indgang til kristenlivet) og op i nærheden af alteret.

Årsagen hertil er ligetil: de faste stolestader gjorde den gamle placering upraktisk. Den fik menigheden til at vende ryggen til døbefonten.

Den oldkirkelige skik at døbe ved fuld neddykkelse var allerede på Luthers tid forsvundet og erstattet af dåb ved overøsning af barnets nøgne krop. Luther søgte forgæves at få den oldkirkelige praksis genoptaget. Snart gik man endda et skridt videre og begyndte at døbe ved overøsning blot af barnets hoved.

Barnet skulle ikke længere ned i vandet med hud og hår. Det var derfor en naturlig konsekvens, da man i 1600-tallet begyndte at læg-

ge et stort, gyldent fad oven i den store, gamle stenkumme.

Mange af dåbsfadene er af stor skønhed, og man begyndte også på andre måder at understrege dåbens vigtighed. Der ophængtes f.eks. mange steder en prægtigt udskåret eller malet „fontehimmel“ over døbefonten. Nogle steder byggedes et „fontelukke“ omkring døbefonten, hvorved der opstod et intimt dåbsrum, en art baptisterium, midt i kirken.

Kalkmalerierne

Forfatteren Henrik Stangerup beskriver i sin historiske roman „Broder Jacob“, hvordan den lutherske reformation druknede de gamle katolske kalkmalerier i en enorm flodbølge af hvidtekalk.

Stangerup tager ganske fejl. Der er kun få eksempler på overkalkninger fra den tid. De begyndte først i 1700-tallet, da man i modernitetens navn begyndte at finde de gamle billeder uskønne og utidssvarende.

Reformationens holdning til kalkmalerierne var tværtimod

konservativ. Dels var man jo ikke kunstvandalen, og dels var man kun modstander af de billeder, som var genstand for tilbedelse.

Reformation kunne alt i alt udmærket bruge de gamle billeder. De bibelske motiver kunne bruges i folkeoplysningen, og selv helgenbillederne kunne som nævnt omtolkes i moralsk retning som forbilleder til efterfølgelse.

Reformationen var derfor slet ikke så billedfjendsk som ofte hævdet. Den fortsatte endda selv med at udsmykke væggene med kalkmalerier. Nu var motiverne ganske vist blevet færre: bibelske motiver, symboler af forskellige slags, skriftfelter og rent dekorative indslag.

Men efter en tid ebbede den almene interesse for kalkmalerierne lige så stille ud. Det var, som om deres epoke var forbi. Deres virkekraft var borte.

Konklusion

Det mest værdifaste af vore kirkers inventar er således døbefonten. Når vi står ved døbefonten i en dansk landsbykirke, ser vi det stærkeste udtryk for kirken kontinuitet: det er samme døbefont, samme dåb, samme tro, samme Gud og alles fader.

Det er i den situation ret naturligt at citere salmebogens ord om kirken (nr.286):

*Den er endnu den samme,
har fælles kendingsråd
i hver en folkestamme,
én drot, én tro, én dåb.*

*Kirkerum. Moderne kirke,
Islev Kirke*

Kunst, poesi og kristendom

Et forsøg på en ny teologisk tilgang til Bibelens tekster i Erik A. Nielsens "Solens fødsel".

Indledning ved souschef Henning Nørhøj

Hvad er poetisk teologi?

Den historisk-kritiske metode i bibelforskningen forudsætter en videnskabelig objektivitet, som vel at mærke hindrer den gamle kristne bibeletilegnelse, hvor den troende selv knyttes til tekstens virkelighed. Den historisk-kritiske bibellæsning omdefinierer bibellæseren fra at være et menneske på vej mod sin sjæls frelse, til at være en student på vej mod sin eksamen. Sådan hævder Erik A. Nielsen i sin bog "Solens fødsel", hvor han vil frem til en tilegnelse af bibelens indhold, hvor læseren gribes af biblens ånd. Erik A. Nielsen kalder denne læsemåde for poetisk bibeludlægning, hvorved biblens hemmeligheder åbner sig.

Bogen er en essaysamling, hvori tre store værker fortolkes: Matthias Grünewalds *Isenheimeralter*, Johannes Evalds lyrik og Mozarts Tryllefløjten. Alle tre værker, billedkunsten og musikken åbner for forståelsen af kristendommens inderste væsen. Fortolkningstraditionen siden reformationen har mere og mere haft karakter af en billedstorm, der har ramt kristendommens billedverden. Men derved har vi beskadiget den religiøse erfaring. Ja, den der udsletter billeder, udsletter dermed også vigtige erfaringsveje.

Erik A. Nielsen mener, at der gælder følgende om bibelen som litterær genre:

- Bibelen er et *historisk kilde-skrift*, som skal læses på de betingelse, som kendskabet til tekstens samtid præciserer for os. (den akademiske opfattelse)

- Bibelen er et *fiktivt* værk, et resultat af en lang åndstradition i den jødisk-kristne verden. Teksterne gennemlyser hinanden og dermed vågner gennem skrifterne en erfaring af den hellige ånd, som arbejder i skriftet og ved læserarbejdet inkarnerer sig i den læsende. (den kunstneriske opfattelse)

- Bibelen er et *sakralt* værk. Under læsning åbnes ens øjne for de dybeste indsigter om frelsen og livets betydning. (den kirkeligt-sakramentale)

Poetisk teologi er en ikke-eksisterende disciplin. Derfor må den opfindes, skriver Erik A. Nielsen.

Et eksempel: Isenheimeralteret.

I det følgende lader vi Erik A. Nielsen selv fortælle om Matthias Grünewalds Isenheimeralter. Isenheimeralteret er vist nok malet i årene 1512-16 af den kunstner, som vi kender under navnet Matthias Grünewald. Men hans liv og identitet er stadig uklar for forskningen. Alteret er i dag opstillet på Musée d'Unterlinden i Colmar. Det store fløjalter var oprindeligt lavet til antonitternes klosterkirke i Isenheim. Erik A. Nielsen karakteriserer det som et apokalyptisk billedværk, idet apokalypse netop betyder afdækning eller afsløring. Netop i senmiddelalderen kunne man se billedet som en åbenbaring af kristendommens inderste betydning.

Artiklen kan bruges som oplæg til en studiekreds.

Fløjalterets mystik

- analyse af Grünewalds Isenheimeralter

Erik A. Nielsen gennemgår i denne artikel Isenheimeralterets fløjaltre. Fløjaltre er altre, hvis fløje kunne slås ud på bestemte tider i kirkeåret, så alterets motiver billedligt kunne understøtte den kirkelige højtid. Isenheimeralteret er mest kendt for dets centrale motiv af Jesu korsfæstelse, men dets fløjmotiver er en guldgrube af teologi for den, der giver sig tid til at studere dem.

Af dr.phil. Erik A. Nielsen

Man kunne - for tankeeksperimentets skyld - foreslå, at altertavlerne fra Isenheim blev samlet i den skikkelse, de oprindeligt er opbygget i, og derpå flyttet fra deres plads på museet i Colmar tilbage til et stort gotisk kirkerum, hvor alteret kunne tages i liturgisk anvendelse på ny. Noget så uheldigt ville tilføje det nysgerrige turistøje såvel som det videnskabelige forskerøje svære tab. For eftersom Isenheimeralteret er et fløjalter, bygget på en sådan måde, at det har tre forskellige facader, bør egentlig kun én af disse facader være synlig ad gangen.

Når man, som det nu er tilfældet, har skilt alterets tavler fra hinanden og fremviser alle dets billedflader samtidig, er det kun tilsyneladende, man derved gør hele kompositionens væsen tilgængeligt på én gang. Hvis komposition betyder sammenstilling, er alterets nuværende opsplitning i museumssalen et radikalt indgreb i selve dets kunstneriske knoglebygning. I virkeligheden skjuler og beskadiger man ved denne fremvisning selve det, som er alterets dybeste virkekraft: dets hemmelighedsfuldhed, dets mysterium.

Det moderne øje vil ikke vente; det vil se alt, hvad der er at se, med det samme. Man kan så spørge sig, om det, ens utålmodige øjne får adgang til uden ventetid, overhovedet er det samme som det, der under den liturgiske brug kommer til syne i tidens fylde. For tidens fylde kendes på, at tingene ankommer, når de er modne, når det er deres tid, når det bristefærdige omsider brister, efter at dets pres dag for dag er vokset.

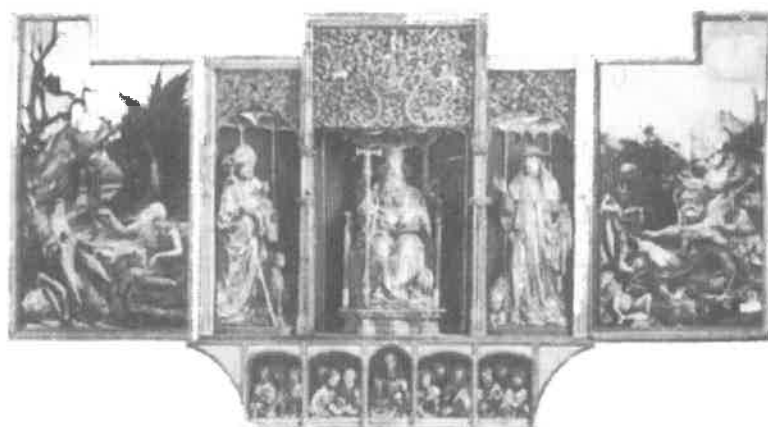
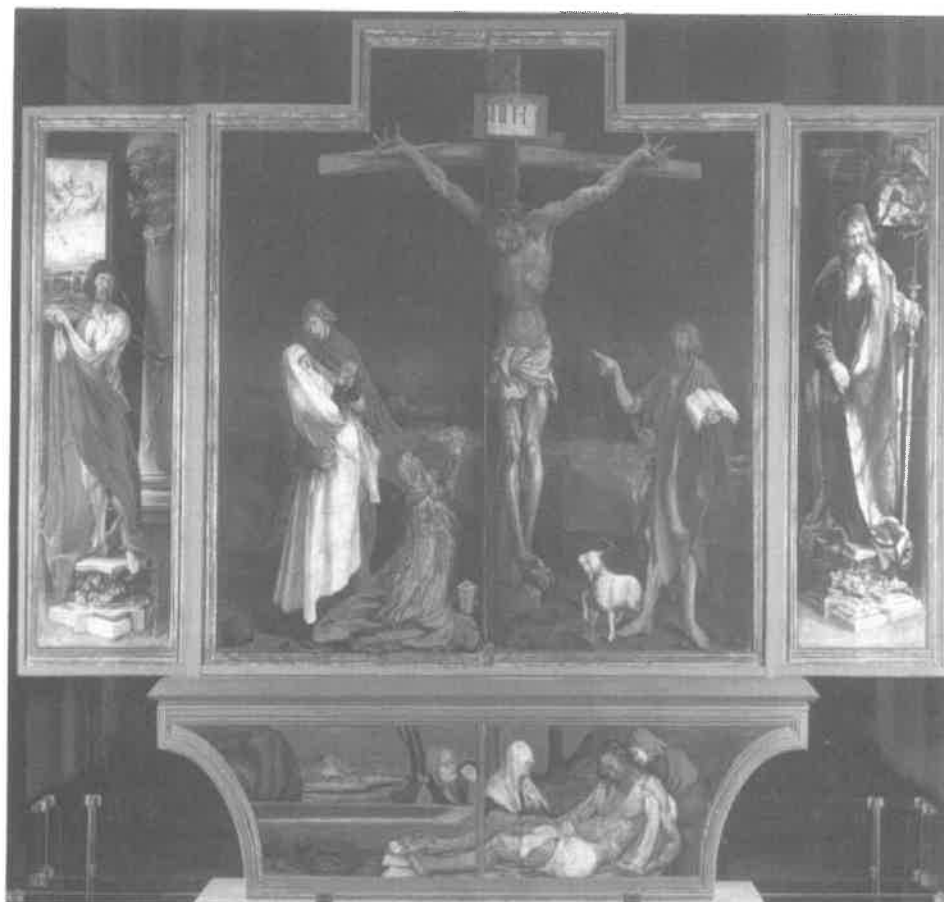
Tidens fylde er i enhver henseende dette fløjalters tema, dets kunstneriske væsensform og dets gåde. Som ethvert fuldendt kunst-

værk, fuldkommengør det sin egen genre, tolker den på en måde dybere, end genren selv vidste at den kunne tolkes. At fløjaltre er alter-skabe, der på bestemte tidspunkter af kirkeåret lader sig åbne eller tillukke, er almindelig viden. Men at alterportenes åbning og lukning kan fyldes med så suveræne betydninger, dét er Isenheimeralterets særkende.

Alterets billedserie udgør en række lidenskabelige rapporter om, hvorledes kristelige syner er brudt igennem hos den maler, der kunne skabe disse utrolige billeder. Intet i dem er konventionelt, skønt alt i dem har den dybeste forankring i kirkens konventioner. Alt er tilegnet, og skønt det meste tilsyneladende er det samme som på andre maleres billeder, står det alligevel hos Grünewald med en personlig nyskabthed, som var det tænkt og arbejdet op endnu en gang fra syndflodens sorteste vande. Her er hele den kirkelige verdens inventarium ved at fordoble sig på den måde, at en sjæl med styrke og forbavsende, kristen visdom insisterer på at gå den personlige indsigts og stils vej til alt det fælles.

Eller sagt anderledes: det er alterets oprindelige tanke, at man skal leve sammen med det på andre måder, end den moderne turist eller forsker normalt gør det. Man skal forbinde sin eksistens med det, oprives af det, stille sit liv til dets rådighed, knytte sin smerte, sin sygdom, sin længsel efter helbredelse til det. Alteret gør til syvende og sidst krav på den meget stærke form for interpretation, der forudsætter, at tilskueren selv er den dybeste gåde, og at følgelig hver gåde, man løser i alterets tolkning, samtidig åbner en vej indad i den indre hellige verden, som udgør enhver sjæls

Ill 2. Oversigts-
billede.

personlige fløjalter. Også i os kan døre åbnes og uhørt lys bryde igennem. Vi er apokalypse.

Betegnelsen *apokalypse* reserveres ofte til at navngive det altomvæltende gennembrud af guddommelig sandhed, som ved tidernes ende skal medføre altings dom og betegne den nye verdens tilsynskomst. Først da skal sløret mellem menneskenes og Guds verden forsvinde. Men en af kristendommens fascinerende præciseringer af tidens væsen er den, at vi altid, også nu, er midt i apokalypsen. Apokalypsen er den mytiske præcisering af en ganske bestemt egenskab ved den jødisk-kristne måde at opfatte tiden og historien på. Tiden og historien kendetegnes ved, at noget nyt stadig kan bryde frem og ændre verden radikalt. Det guddommelige står på spring og har på en række tidspunkter ytre sig skelsættende i verdens gang. Når tiden føder, sættes der noget ind i verden, som forvandler den varigt.

I den lange række af søn- og helligdage, der udgør et kirkeår, betegner de kirkelige højtider tidens apokalyptiske tinder. Kirkeårets fester er epifanier, dvs. tids-

punkter, hvor Guds væsen træder frem. Det usynlige finder en foreløbig skikkelse. Når trivial tid bliver til høj tid, beror det altid på, at der finder et bryllup sted imellem det jordiske og det himmelske. Den jordiske tid befrugtes og bliver svanger - eller tiden forløses og føder det, den har undfanget med himlen. Dette er ikke bare alterbilledernes tema: det er også den begivenhed, der finder sted i det og ved dets hjælp.

Den metodiske hovedtese i nærværende fortolkning af Isenheimeralteret lyder derfor: Kunstvidenskaben begår en fejl i selve sit udgangspunkt, hvis den forsøger at tolke et apokalyptisk alter som dette uden hensyntagen til, at det er skabt til at forstås i sin præcise liturgiske sammenhæng. Alteret har, mens det endnu var »levende«, været det prægtige centrum i et større »Gesamtkunstwerk«, hvor musik, liturgi, prædiken og hele gudstjenestefejringen i øvrigt har været den egentlige ramme omkring billedet. Følgelig må de bibelske og liturgiske tekster, der fra ældgammel tid har deres plads i messen til de højtider, alteret har skabt sine billeder over,

have fortolkningsmæssig prioritet over for andre og løsere ikonografiske associationer. Som man vil se i det følgende, gælder det især de bibellæsninger, der har hørt til jul og påske, men også f.eks. et antal af de formuleringer, man kan finde i messens bønner.

Den vigtigste af alle bibeltekstene er formentlig *Hebræerbrevet*, hvis prolog læstes ved messen julemorgen og hvis billedforståelse og apokalyptiske Kristusfortolkning kaster en vældig sammenhængende temaverden ind over alterets dele. Den indlysende forklaring på dette er, at intet skrift i *Det nye testamente* mere direkte end dette fortolker den kristne gudsdyrkelses og liturgis åndelige overlegenhed over den jødiske tempeltjeneste.

Alterets billedprogram

Fødselens oprevne erfaringer af smerte og fryd ligger tæt forbundet i Isenheimeralterets tonstunge billedbog, som kirkeåret vender bladene i. Alterets tekniske konstruktion beror på, at det har to par låger, det ene bag det andet (jf. overblikket over alterets tre

Ill. 3
Korsfæstelses-
billedet

facader ill. 2). Som en port åbner lågerne i midten og svinger på deres hængsler til hver sin side. Herved bliver deres bagsider synlige som sidefløje til den nye billedflade, der afdækkes ved deres åbning. Hvad man ser efter åbningen af første lågepar, er altså et stort midterbillede samt to halvt så store sidefløje. I sin lukkede tilstand viser alteret det, man kunne kalde *passionsfacaden*, i den første af de åbnede tilstande det, man så kunne betegne *festfacaden*. Når andet lågepar åbnes og således bliver til to nye sidefløje, der dækker det første lågepar, ser man ind i et alterskab med udskårne helgenfigurer. Denne tredje tiltand kan så kaldes *helgenfacaden*.

Mens alterets to sæt låger er lukket, viser dets midterfelt det berømte korsfæstelsesbillede med en makaber grønblegt lysende *Kristusskikkelse* på baggrund af en sort lukket himmel; på de to smalle, faststående sidefløje ses den hellige *Sebastian*, gennemstunget af pilene fra den prætorianergarde, hvori han selv var officer, og den hellige *Antonius*, bag hvem en kvindelig dæmon netop har smadret en blyndfattet kirkerude for at trænge sig ind til ham. Dette er smertens facade, visende tre mænd, der på hver deres måde skal gennembøres helt ind i hjertet (ill.3).

I den første af de åbnede stillinger, festfacaden, viser alterets indre en helt forvandlet farveverden, som en eksotisk blomst, der er sprunget ud. Et blændende hav af lys samles omkring det store midterfelt, der forestiller englekonzerten, spillet til ære for Maria, som sidder med sit nyfødte barn på skødet (ill.4). Dette julebillede er i enhver henseende det gådefulde centrum i hele alterets komposition. Den venstresidefløj afmaler Mariæ bebudelse (ill. 5) og den højre påskenattens opstandelsesunder (ill. 6). Disse tre fortællinger om lysets frembrud i verden danner da tilsammen en glædens facade, der kan lyse frem igennem smertens.

Ill. 4 Hele julebilledet

Ill. 5
Bebudelsesbilledet

I den anden åbnede position udfyldes midterfeltet af tre udskårne helgenfigurer med den troende *Antonius* i midten. Han er naturligvis antonitterordenens helgen og er sammen med Kristus og Jomfru Maria alterets hovedskikkelse. Ligesom de græske og latinske guder kendes de katolske helgener på deres attributter, dvs. de forskelligartede dyr, genstande mm. der altid afbildes sammen med dem. Antonius kendes især på, at han bærer en T-formet stav, formgiver over det græske bogstav TAU. Men også på, at han ofte som her ledsages af en lille gris. Hvad der efter sigende skyldes, at

antonitterne var skytspatroner for datidens svinehyrder, hvis dyr de tillod at æde olden i klostrenes store skovbesiddelser. Men hvad der også kan minde husmoderlige sjæle om, at danske slagtere stadig knytter Antonius' navn sammen med en gris. Træfiguren til venstre for ham er kirkefaderen Augustin, kendelig på bispehuen, og den til højre den lærde bibeloversætter *Hieronymus*, hvis attributter er doktorhatten på hans hoved og løven, der fredeligt ligger ved hans fødder. De to malede sidefløje, der nu er blevet synlige, skildrer situationer fra den hellige Antonius' liv: til venstre hans be-

søg hos den mere end hundrede år gamle ørkeneremit *Paulus* (ill. 7), og til højre det så ofte brugte motiv: Antonius' fristelser, her malet med en aggressiv styrke og grotesk rædsel, som kun en Hieronymus Bosch kunne kappes med.

Neden under alteret med de bevægelige låger befinder sig et mindre billede, predellaen, forestillende Jesu gravlæggelse. Det kan åbnes én gang og afslører da en udskåret fremstilling af Jesus og de tolv apostle. Ingen af de udskårne figurer stammer fra Grünewalds hånd.

Ill. 6 Opstandelsesbilledet

Ill. 7 Antonius og eremitten Paulus

Det hér bragte uddrag stammer fra Erik A. Nielsens „Solens fødsel“, Anis 1999. Uddraget er blot starten på bogens dybdeanalyse af kunstværket.

Konfirmand Aktion 1999-2001

“Mission liberty” sætter fokus på mission og kirken i den tredje verden

Også i år indbydes præster og andre undervisere til at deltage i Konfirmand Aktion, som er et undervisningsforløb og oplæg til samarbejde mellem skole og kirke. Konfirmand Aktion lægger op - som navnet siger - til handling og engagement fra konfirmandernes side. Desuden er der mulighed for gæstelærerbesøg i marts måned fra årets projektland(e).

Konfirmand Aktion

- er et pædagogisk og kirkeligt forsøgsprojekt, som finder sted i et bredt samarbejde mellem Folkekirkens Pædagogiske Institut, Folkekirkens Nødhjælp, Folkekirkens Mission, Statens Pædagogiske Forsøgscenter og Kirkernes Ulandsoplysning, hvoraf de tre førstnævnte har det overordnede ansvar.

Viden, oplevelse og handling

Tilbuddet er bygget op ud fra disse tre nøgleord.

Formålet med Konfirmand Aktion er at gøre mission og kirkeres diakonale arbejde i Den tredje Verden konkret og nærværende for konfirmander. Gennem oplysning og handling. Og gennem et personligt møde med repræsentanter fra et andet lands kirke.

Initiativet til Konfirmand Aktion begyndte som et forsøgsprojekt i Århus stift i 1994. Konfirmand Aktion har nu bredt sig som et tilbud til 6 stifter: Aalborg, Viborg, Århus, Fyn, Roskilde og København.

Indholdet

Materialet, der tilbydes, består af en elevavis, undervisningsvejledning (til 4-6 lektioner) og baggrundsmateriale.

Det er desuden tanken, at Konfirmand Aktion vil kunne bruges til et konkret samarbejde mellem kirke og skole. Samarbejdet kan tage udgangspunkt i et eller flere fag fra skolens fagrække eller lægge op til et tværfagligt projektarbejde. Forløbet kan bestå af en oplysningsdel, en handlingsdel med aktivitetsdage og indsamling samt et besøg fra Den tredje Verden.

Teologisk set er temaet frihed og frelse med udgangspunkt i Jesu prædiken i Nazarets synagoge Luk 4, 16-30.

Socialt set hæfter projektet sig især ved den betydning, som skolegang og uddannelse har for disse landes børn og unge. En mulighed for at bryde ud af den onde cirkel, som udgøres af manglende viden, fattigdom, sygdom, overbefolkning, undertrykkelse m.v. Den mulighed kan danske konfirmander være med til at give: f.eks. penge til fortsat skolegang for et antal børn og unge.

Mission liberty - Bangladesh og Indien

De to foregående års Konfirmand Aktion havde titlen “Mission possible” og koncentrerede sig om den lutherske kirkes AIDS-projekt i Tanzania. I år er titlen “Mission liberty”. Frihed og frelse. Nye perspektiver - som vi f.eks. gøres

opmærksom på af kalenderen, der snart siger 2000.

Bangladesh og Indien - skolegang og uddannelse

Denne gang samler opmærksomheden sig om de lutherske kirker i Bangladesh og i Indien (Arcot-kirken). De danske samarbejdspartnere for disse kirker er henholdsvis Dansk Santalmission og Det Danske Missionsselskab.

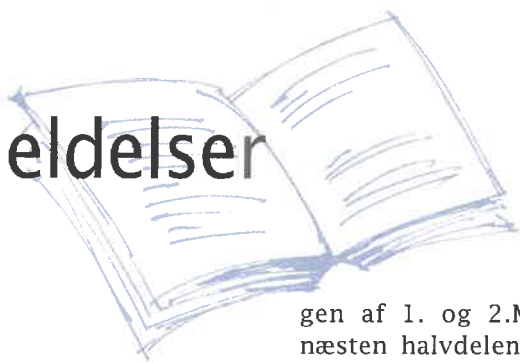
Af praktiske grunde er gæstelærerbesøgene fordelt sådan, at Aalborg, Viborg og Århus stifter får besøg fra Bangladesh, mens Fyn, Roskilde og København får besøg fra Indien.

Konfirmand Aktion finder som nævnt sted i 1999/2000, men forventes gentaget med samme emne og samme besøg i 2000/2001.

Oplysning og tilmelding

Yderligere oplysninger, rekvisitering af orienteringsmateriale samt tilmelding stiles til Konfirmand Aktion, Nørregade 14, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 22 33, fax 74 56 13 34.

Anmeldelser

Bibelens historier. Det gamle Testamente

Forfatter Ingrid Schröder-Hansen

**Illustrationer af Roald Als
Gyldendal, 1999**

Det er en begivenhed, at denne fortællebog er blevet udsendt! Ingrid Schröder-Hansens genfortælling af det gamle testamente hæver sig langt over meget af det, der ellers er set. Det er en bog på niveau med Anne-Sophie Seidelins bibelfortællinger. Den sproglige fremstilling bærer præg af mange års erfaringer med mundtlig gengivelse. Forfatteren har raffineret sin stil siden dengang hun skrev "Bibelhistorier til hverdagsbrug" fra 1986. Den mundtlige tone betyder ikke, at stilen bliver snakkende, tværtimod er det tydeligt, at hver sætning er velovervejet og markant. Fortælleren har sans for teologiske pointer, men forstår helt ubesværet at forbinde det høje og det lave. Gud er "et glødende ildpust fra tornebusken..jeg vil..jeg er", s. 104-105, men Gud kan også le og profeten klø sig i skægget! De jordnære sidebemærkninger og den tørre humor kan ofte minde om en Ebbe Kløvedal Reichs. Og humoren kan have bid, som når det fortælles, at profeten Amos smides ud af templet til akkompagnement af templets sangere og harpespillere, og det så tilføjes: "Musikken og fremførelsen kunne der ikke sættes en finger på". (s.275) - - Nej, hvad sagde datidens pave ikke, da han interesseret læste et skrift af Martin Luther: "Broder Martin skriver dog et smukt latin!"

Indholdsmæssigt er bogen bygget op i syv "bøger". Genfortællin-

gen af 1. og 2.Mosebog fylder næsten halvdelen af bogen. Fortællingerne virker dugfriske, samtidig med, at traditionen videregives med selvfølgelig autoritet. Niveauet fortsætter bogen ud, man har på intet indtryk fornemmelse af, at forfatteren tager noget med, bare fordi det nu engang bør med. Det er spændende at se, hvor meget, der er gjort ud af afsnittene om nord- og sydrigets fald og historien derefter. Det sidste kapitel "De sidste tider" er fortalt så stramt og fremadvisende, at man uvilkårligt må længes efter at høre fortsættelsen i det nye testamente. Og den fortsættelse skulle være på vej!

Bogen er et studie i fortælleteknik. Der er mange spændende fortællelevinkler i bogen. I mange tilfælde indledes beretningen med et spørgsmål fra et barn eller en ung, som når profeten Esajas' søn spørger: "Far, kan profeter som du og mor se ud i fremtiden?", s.282, eller ved at en voksen bruger en historie til et bestemt formål, som når moderen fortæller historien om profeten Jonas til trøst for sin søn, der græder over, at hans moster er ført bort til Ninive af assyrerne, s. 277ff.

Hvem er bogen skrevet for? På omslaget hedder det med rund hånd, at den er for børn og voksne. Det er utvivlsomt en bog, som vil være både oplysende, betagende og morsom for voksne. Men børn? Sproget er nok mest for større børn, men der er megen inspiration at hente for fortællere, der selv vil henvende sig til mindre. I det hele taget skal nedskrevne fortællinger af høj kvalitet ikke tage modet fra andre fortællere, der vil prøve selv. Tværtimod. Og det er da nok noget af det allerbedste ved denne bog: Her får vi en guldgrube af eksempler på

metoder og formuleringer, som er til at bruge videre af, både i kirke og skole.

Roald Als' få, men fremragende illustrationer har ramt fortællerens egen jordnære, magtfulde stil fint. Her er intet sødladent eller tuttenuttet.

En del af den gammeltestamentlige forskning lægger i disse år luft mellem de bibelske fortællinger m.v. og de formodede historiske facts. Hvis det skal tages for pålydende, kan fortællingerne komme til at leve deres eget litterære liv eller optræde som interne tegn, der henviser til andre tegn og ikke til andet. Ingrid Schröder-Hansens nye bibelske genfortællinger prøver at forbinde, hvor andre skiller, uden af den grund at være ukritiske. Hvor er det dog herligt med en god fortæller, der har teologisk ballast! Hun begrundet indledningsvis, hvad skabelseshistorier gør godt for og løser enkelt problemet omkring de to forskellige skabelsesberetninger ved at henviser til deres forskellige oprindelsessted. Fremstillingen er ikke belastet af forklaringer, men man nyder fortællerens evne til at indflette realkommentarer i selve fortællingens forløb. Hvor elegant det er gjort, viser sig, hvis man f.eks. til sammenligning læser Gerd Theissens "Galilæerens Skygge" fra 1987, hvor sammenfletningen af fortælling og realkommentarer falder meget mere klodset ud - uden at man dog i øvrigt skal forklejn denne bogs kvaliteter.

Læs denne bibelhistorie, læs den op, og fortæl selv!

Finn Rosenberg

Erik Ågård: Folkekirken - en studiebog (Religionspædagogisk Forlag 1999). 176 s.

Der kommer i øjeblikket et væld af bøger om kirken. Det afspejler det voksende behov her i de sene halvfemsere for ny besindelse på evangelisk-luthersk kristendom og kirkeopfattelse, herunder en besindelse på forholdet til andre kirker.

Til det formål er Erik Ågårds bog et godt bidrag. Bogen er tænkt som en studiebog om folkekirken for studiekredse, kirkelig voksenundervisning, menighedsrådsmedlemmer etc., og til det formål egner den sig glimrende. Den er fyldt med historiske og aktuelle oplysninger om kirke og kirkeopfattelse og er skrevet i et godt og klart sprog.

Bogen er vokset ud af forfatterens flerårige undervisning på Teologi for Lægfolk i faget kirke- og konfessionskundskab, og som kollega i samme fag hilser jeg den velkommen, for der er god brug for den.

Der indledes med et kapitel om kirkeforståelse fra urmenigheden til i dag, hvor det bl.a. siges, at den statskirkelige linie fra Konstantins tid med lægfolkets umyndiggørelse fortsattes efter reformationen, hvor de "lutherske menigheder blev statsstyrede og præstestyrede ud over alle bredder" (s. 17). Prisen for denne udvikling blev en teologisk nedprioritering af kirken, som fortsatte helt til vores århundrede, hvor en ny optagethed af kirken så dagens lys bl.a. i kølvandet på den liturgiske bevægelse. Derefter følger kapitler om folkekirkens bekendelsesgrundlag og livsytringer: gudstjeneste, dåb, konfirmation og anden kirkelig undervisning, kirkelige handlinger etc. Disse kapitler er nyttige og rummer en mængde historisk og aktuelt materiale; jeg havde dog også gerne set et kapitel om nadverens betydning og økumeniske problem, for min erfaring bl.a. i kirkelig undervisning er, at netop nadveren er et problem for mange.

Så følger et kapitel om stat og kirke i Danmark, hvor der bl.a. redegøres for udviklingen fra 1849-grundloven til i dag, herunder om grundlovens "løfteparagraffer" om folkekirkens egen forfatning, der aldrig blev indfriet. Men i vores tid sker der nytænkning på området, mener forfatteren. "Man er i vidt forskellige kirkelige lejre begyndt at tale positivt om en kirkelig synode" (s. 110), og der gøres rede for behovet for demokratisering og for et forum, hvor folkekirkens nuværende problemer kan drøftes og afgøres sagligt og offentligt. Hvis ikke det sker, overlades problemerne til bispemødernes afgørelse bag lukkede døre. Ågård sætter spørgsmålstegn ved bispemødernes voksende betydning som en "enorm magtkoncentration" og spørger efter lægfolkets og præsternes medbestemmelse. Derefter lyder det hvast: "Den danske folkekirke er formentlig den mest bispestyrede af alle verdens protestantiske kirker" (s. 111). I forhold til det er en "demokratisk folkekirkelig synode at foretrække" (s. 112).

Forfatteren udtrykker stor anerkendelse af de frivillige kirkelige organisationers hjemstedsret og betydning i folkekirken og fremhæver i kapitel 15 tre centrale kirkelige ansvarsområder som udfordringer til folkekirken: *økumeni, mission og diakoni*. De synes svære at integrere i den folkekirkelige struktur og bæres et langt stykke vej af frivillige organisationer. Den økumeniske forpligtelse i forhold til andre kirker i ind- og udland blev i årtier varetaget af frivillige gennem halvofficielle kanaler, indtil den fandt en slags løsning med loven om *Det mellemkirkelige Råd* i 1989. Forfatterens forsigtige vurdering antyder, at nok ikke alle spørgsmål er løst med denne ordning (s. 138). En anden udfordring for folkekirken er *mission*. Kirke og mission hører sammen, og alligevel bæres den folkekirkelige mission indtil nu af "private" missionsselskaber, hvoraf adskillige er i krise på grund af svigtende folkelig opbakning. Det er en udfordring til folkekirken,

som kræver nytænkning og en "erkendelse af, at verdensmission ikke er en beskæftigelse for særligt interessererede, men en fundamental kristen forpligtelse" (s. 144). En tredje udfordring for folkekirken er *diakoni*, omsorg for de svage i samfundet. Denne forpligtelse bæres også stort set af frivillige, men ansættelse af sognemedhjælpere er måske et hul i muren ind til den officielle folkekirke.

Bogen sluttet med et tankevækkende kapitel om sammenhængen mellem kirkearkitektur og forståelse af kirke og kristendom, hvor den gamle brydning mellem "tempel" og "gudstjenesterum" stadig pågår. 60ernes kirkebyggeri var ifølge forfatteren præget af "enkelhed i materialvalg og simple former", mens vor tids kirkebyggeri er præget af "glat elegance, glas, stål, hvide, lyse interiører og gulve af eksotiske træsorter eller marmor". Disse forskellige tendenser repræsenterer forskellig forståelse af kirke og kristendom. Dette viser, at der i "folkekirken altid vil være behov for en ny beskæftigelse med og besindelse på evangelisk-luthersk kristendom og evangelisk-luthersk kirkeopfattelse" (s. 163).

Bogen er fyldt med informationer og mere tilbageholdende med vurderinger. Forfatterens kærlighed til folkekirken lyser dog igennem bogens sider, men også hans spørgende og kritiske overvejelser fremføres med klarhed. Der lægges op til debat og samtale om og besindelse på den folkekirkelige ordning, som kan være svær at forklare (og forsvare) for udlændinge og ikke sjældent også for en selv. Bogen redegør for på historiske forudsætninger og nutidige problemstillinger uden at angive redningsmuligheder, hvilket overlades til læseren selv.

Som studiebog til eftertanke og besindelse på folkekirkens nutid og fremtid vil jeg gerne varmt anbefale Erik Ågårds bog.

Birgitte Thyssen

Kirkens Undervisning 4/1999

Temaet for 1999 er kristendommens vej gennem 2000 år. Temaet er inspireret af artusindskiftet men også af ønsket om at kirkehistorie må komme til at spille en større rolle i kirkens undervisning.

I næste nummer af Kirkens Undervisning vil vi tage fat på folkekirkens tid i Danmark.

Artikler og indlæg modtages gerne.

Henvendelse

Adresseændringer bedes meddelt Avispost-kontoret. Husk ved alle henvendelser at opgive abonnements-nummeret, som står opført sammen med adressen på bladets bagside.

FOLKEKIRKENS PÆDAGOGISKE INSTITUT

KIRKEALLÉ 2, 6240 LØGUMKLOSTER

Tlf. 74 74 32 13 - Telefax: 74 74 50 13 - E-mail: fpi@km.dk

Efteruddannelseskursus for sognemedhjælpere II, 2.del

ved rektor Eberhard Harbsmeier

Mandag den 8.november - fredag den 12.november på Diakonissestiftelsen, Frederiksberg

For sognemedhjælpere, der har deltaget i kursus I

Tilmelding: senest 8.september til Folkekirkens Pædagogiske Institut

Religionspædagogisk seminar om elementarisering

ved rektor Eberhard Harbsmeier

Mandag den 15.november - fredag den 19.november 1999 på Folkekirkens Pædagogiske Institut

For præster, lærere og andre interesserede

Tilmelding: senest 15.september 1999 til Folkekirkens Pædagogiske Institut

Religionspædagogisk seminar om Rudolf Bultmann. Hermeneutik og pædagogik

ved rektor Eberhard Harbsmeier i samarbejde med de teologiske fakulteter og Danmarks Lærerhøjskole

Mandag den 3.januar - fredag den 7.januar 2000 på Folkekirkens Pædagogiske Institut

For præster, pædagoger, teologistuderende og lærere

Tilmelding: senest 3.november 1999 til Folkekirkens Pædagogiske Institut

Kursus: I fortællingens univers. At fortælle det nye testamente

ved lektor Birgitte Thyssen og fortæller Kirsten Thonsgaard

Mandag den 17. - fredag den 21.januar 2000 på Folkekirkens Pædagogiske Institut

For præster, lærere og kirkelige medarbejdere

Tilmelding: senest 17.november 1999 til Folkekirkens Pædagogiske Institut

Stiftskurser om religionspædagogik

a) ved rektor Eberhard Harbsmeier og lektor Finn Rosenberg:

Haderslev stift: Mandag den 25.oktober - tirsdag den 26.oktober 1999

Roskilde stift: Torsdag den 28.oktober 1999 på Liselund

Sydslesvig: Lørdag den 6.november 1999 i Leck

Aalborg stift: Onsdag den 10.november - torsdag den 11.november 1999

b) ved rektor Eberhard Harbsmeier og lektor Birgitte Thyssen:

Ribe stift: Mandag den 10. - tirsdag den 11.januar 2000 på Folkekirkens Pædagogiske Institut

Haderslev stift: Onsdag den 12. - torsdag den 13.januar 2000

For præster, sognemedhjælpere og lærere

Indbydelse udsendes til stiftets præster og andre interesserede

KFUM-Spejderne

KFUM-Spejderne i Danmark har nogenlunde det samme formål som alle sine søster-organisationer - en §3 i sit formål, som lyder: "at lade børn og unge møde det kristne evangelium".

I dag arbejder også KFUM-spejderne i en stærkt sækulariseret verden, hvilket præger tidens arbejde stærkt.

I kraft af sin identitet som en kirkelig organisation arbejdede korpset *tidligere* ikke direkte på forkyndelse; der udkom kun sporadiske tryksager som oplæg til at arbejde med den kristendom, som forudsattes præsent hos børn og ledere i korpset. Først for en lille snes år siden begyndte man også at udsende materialer til egentlig forkyndelse. Igennem de sidste 10-15 år er der blevet investeret stadig flere kræfter og midler i et egentligt forkyndende og formidlende arbejde.

KFUM-Spejderne har et Kristendomsudvalg, hvis hovedopgave er at producere mindst eet forkyndelsesmateriale hvert år til brug for den lokale leder i den enkelte enhed. Forkyndelsesmaterialet skal indeholde andagters-stof, så en leder på dette grundlag kan afholde en andagt ved hvert møde igennem hele mødesæsonen - altså 30-35 andagts-stykker - eller et stof, som kan deles ud over så mange møder. Desuden skal der årligt produceres et sommerlejr-materiale med forslag til andagter morgen og aften på en almindelig sommerlejr. På grund af den store aldersspredning, fra 6 år til 16-18 år, i "målgruppen" for forkyndelsesarbejdet, har kristendomsudvalget i de senere år lavet 2 aldersdifferentierede andagtsmaterialer til både møder og sommerlejr. Materialerne til de ældste spejdere er typisk langt mindre i omfang, idet der ikke holdes møder så regelmæssigt - og slet ikke møder med andagt.

I de sidste 10 år har korpset og Kristendomsudvalget arbejdet målrettet ud fra en opfattelse af at arbejde i denne stærkt sækulariserede verden.

Bortset fra korpsets forkyndende mål, er alle forkyndelsesmaterialerne blevet lavet med et meget bevidst dobbelt formål: dels at være så umiddelbart spændende, at materialerne bliver benyttet - dels at være opbyggelige, så materialerne i sig selv kan lære både børn og ledere den grundlæggende kristelige børnelærdom.

Det dobbelte mål bygger på en erfaring af, at de børn og ledere, som er vokset op i tiden efter 1968, generelt set har lært meget lidt af den grundlæggende kristendom - og har fået en forventning til kirke og kristendom om at være forældet, kedelig og meningsløs. Det ser ud til, at de børn, som kommer ind i korpset nu, er meget åbne for den religiøse verden og interesserede i kristendom - men mange ledere har næsten ingen viden og en meget begrænset tro at dele ud af. De fleste af lederne kommer, ligesom børnene, ikke fra en kirkelig baggrund og har derfor hverken kirkelig tradition eller kristelig elementær-viden med sig.

Derfor er vi nået frem til, at ethvert forkyndelsesmateriale *også* skal være både meget attraktivt og meget oplærende.

Der skal arbejdes meget med idé og lay-out. Materialerne skal være så spændende eller opmærksomhedsskabende eller måske endda underholdende, at lederne får lyst til at beskæftige sig med kristendom, eller blot vise velvilje for stoffet - eller i det mindste åbne heftet! Der er flere gange bekostet udsendelse af effekter som ting, cassettebånd, plakater eller fotos med materialerne - som blikfang og interessevækker - men også som visuel formidling af indholdet.

Der tilstræbes en stærk og synlig, aktuel relatering i stoffet, især for de større spejdere. Således har vi lavet materialer med aktuel ungdomsmusik medsendt på bånd, aktuelle etiske debattemner, med teatersport og med aktuelt arbejdsstof i korpset i øvrigt.

For at hjælpe flere til at benytte materialerne gør vi andagterne direkte anvendelige, "grydeklare", så lederen ikke nødvendigvis behøver at forberede sig på at holde andagten. Til de få, mere erfarne ledere, produceres ind imellem materialer, som lægger op til større egen indsats og udfoldelse og som kræver mere forberedelse. Men generelt laves materialerne færdigt til brug. Stoffet skal være let

tilgængeligt, det vil sige overskueligt, afvekslende og let-læseligt. Bibeltekster er således trykt med i andagts-hefterne, og hvis der kan være brug for materialer at vise frem medsendes disse. Således medførte et forkyn-delsesmateriale om

mission og udviklings-samarbejde med Namibia's spejderkorps, at der blev hjemført bl.a. 2500 stykker kunsthåndværk og 1,5 ton ørkensand fra Namibia - til udsendelse med andagtsheftet.

Som det andet formål skal alle andagtsmaterialer indeholde et stort element af undervisning i elementær kristendom, så at både ledere og børn kan lære noget igennem andagten. Derfor beskæf-

tiger vi os meget med de grundlæggende elementer i kristendommen. Et materiale har belyst hver enkelt del af Trosbekendelsen med fortællinger og noveller - et andet materiale har, med ting, fortalt om mange af kristendommens symboler, mens det næste hefte til mindre børn bliver en fotoillustreret gennemgang af kirkebygningen og -rummet.

Som en særlig opgave har vi lavet nogle værktøjer til de særligt krævende og øvede ledere, som selv vil lave deres andagter. Vi har udgivet en opslagsbog med bibelhenvvisninger og leksikon - samt en bog med 117 idéer til symboler, lege, aktiviteter o.a. som kan bruges til at illustrere forkyndelsen med.

KFUM-spejderne

Kristendomsudvalget

UNITAS

FORLAG

Rundt om kirkeåret

Forkyndelsesmateriale til 2. tekstrække 156,- kr. pr. bog.

Rundt om kirkeåret bygger bro mellem børn, unge og gudstjenesten og har udgangspunkt i kirkeårets liturgiske farver og tekster.

Rundt om kirkeåret indeholder forslag til 40 andagter, der hver er bygget op med evangelieteksten. Hertil finde bl.a. forslag til aktiviteter, sange, bønner samt hjælpemidler.

Rundt om kirkeåret henvender sig til 3-6 årige, 7-12 årige og 13-19 årige. De tre bøger, der udkommer i september og oktober, ligger i forlængelse af materialet til 1. tekstrække, som udkom i 1998.

GRUNDBOG til studiebøger OM PAULUS

Af Andreas Davidsen

168,- kr.

En gedigen udgivelse, der i sig selv er en grundbog til forståelse af Paulus.

Bogen gennemgår Paulus' liv og historie gennem en kort skildring af Paulus' samtid, hellenismen, den hellenistisk-romerske kultur, jødedommen. Dernæst kommer en redegørelse for Paulus' liv og virke, nogle hovedbegreber i Paulus' teologi samt nogle bemærkninger om brevenes egenart. Endelig rummer bogen et register med forklaring på ord og begreber fra det paulinske og teologiske univers.

Velegnet til brug i studiekreds, da der samtidig med bogen udkommer 7 studiebøger, der hver gennemgår et af Paulus' breve.

UNITAS FORLAG
Valby Langgade 19
DK - 2500 Valby

TELF +45 3616 6481
FAX +45 3616 0818
GIRO 211 2565

www.unitas.dk
forlag@unitas.dk

- er et tidsskrift til inspiration for alle i kirkens forskellige former for undervisning.
- praktisk hjælp til det pædagogiske arbejde i menigheden og det kirkelige børne- og ungdomsarbejde.
- undervisningsmodeller til brug for børn, unge og voksne.
- forslag til andagter og gudstjenester
- teologisk-pædagogisk information.
- anmeldelser og omtale af nye undervisningsmaterialer og litteratur med relevans til det pædagogiske arbejde i kirke og menighed.

Udgivet af EPS

Evangelisk Pædagogisk Samvirke er en sammenslutning af en række folkekirkelige organisationer, der er involveret i kirkens forkyndelse og undervisning. Formand: Finn Dyhrhagen.

Medlemmer af EPS

Dansk Bibelskole. Dansk Missionsråd. De samvirkende Menighedsplejer. Det danske Bibelselskab. Diakonhøjskolen. Diakonissehuset Sankt Lukas Stiftelsen. Diakonissestiftelsen. FDF. KFUK-spejderne i Danmark/De grønne pigespejdere. KFUM og KFUK i Danmark. KFUM-Spejderne i Danmark. KFUMs Idrætsforbund i Danmark. Kirkefondet. Kirketjenesten i Danmark. Menighedernes Daginstitutioner. Sammenslutningen af IM og KFUM/K skoler. Unge Hjem Bevægelsen i Danmark.

Redaktion

Henning Nørhøj (ansv.),
Arne Kristoffersen, Finn Rosenberg
og Poul Abildgaard.

Sats og layout: Poul Abildgaard. Smouenvej
7B, 8410 Rønde. tel. 86372409. E-mail:
Poul.Abildgaard@rhe.dk
Omslag: Poul Abildgaard
Vignetter: Marianne Jespersen
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a/s

Abonnement

Årsabonnement (4 numre)
kr. 125,-. Løssalg kr. 35,-
Giro 8 05 53 51.
Henvendelse: Jette Christensen, RPC.
e-mail: jc@rpc.dk

Religionspædagogisk Center
Frederiksberg Allé 10 A
1820 Frederiksberg C
Tlf.: 33 24 92 50 (kl. 10-16)
Homepage: www.rpc.dk

Religionspædagogisk Centers formål er at
være til rådighed for såvel hjem, kirke og
skole, hvad angår dåbsoplæring og
kristendoms-undervisning.

- Udstillinger, kataloger og pædagogisk vejledning.
- Udlejning af film og bogkufferter.
- Salg af bøger og AV-materialer.

Ny CD

Sthen – Kingo – Brorson – danske salmer på gamle melodier

Sunget af Jette Thomsen
Ved orglet:
Michael J. Thomsen

Gennem snart mange år har Jette og Jacob Thomsen optrådt ved foredragsaftner ud over landet. Jette Thomsen har sunget salmer af Sthen, Kingo og Brorson, og Jacob Thomsen har analyseret salmeteksterne ud fra en litterær og en kirkehistorisk synsvinkel.

Begge dele til stor glæde og begejstring for tilhørerne. Erfaringerne har været, at forståelsen af teksterne blev lettet ganske væsentligt, når man hørte dem sunget på gamle melodier, som ofte er netop de melodier, salmedigterne har haft i ørerne, da salmerne blev skabt.

En række af disse fremførelser af salmer på gamle melodier er nu indsunget på CD. Alle salmer er indsunget af Jette Thomsen akkompagneret af hendes søn, organist Michael J. Thomsen. I coveret er indlagt et lille hæfte med Jacob Thomsens introduktion sammen med tekstkommentarer til de enkelte salmer samt melodikommentarer af Michael J. Thomsen.

CD – 71 minutter – kr. 149,-

CD'en kan bestilles hos boghandleren eller bestilles direkte hos forlaget til portofri levering.

 **Religionspædagogisk
Forlag**

Frederiksberg Allé 10 A, 1820 Frederiksberg C
Tlf. 33 24 92 50, fax 33 25 06 07
www.rpc.dk e-mail: rpc@rpc.dk

